

Research Paper

Independence and Freedom-Seeking Discourse at the Fourth National Front***MohammadHossein Ayoubian¹** **Hojjat Fallah Tootkar²** **Mohammad Bakhtiari³**

1. Ph.D. of History of Iran after Islam, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

2. Associate Professor, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

3. Assistant Professor, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

DOI: <https://doi.org/10.22034/ipsa.2024.4867.4139>

Receive Date: 08 May 2024

Revise Date: 21 July 2024

Accept Date: 12 August 2024

©2021 by the authors. Licensee IPSA, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Extended Abstract**Introduction**

Since its establishment in 1949, the National Front of Iran has always followed the ideas of seeking independence and freedom, and by protesting the parliamentary elections and continuing to emphasize the amendment of the law of the press and elections on the one hand and the tireless struggle for the nationalization of Iran's oil industry and Getting rid of foreigners, on the other hand, emphasizes these two. The National Front in the later periods of its life in the 1960s also maintained the same feature, to the extent that the emphasis on independence and freedom became two inseparable characteristics of the struggles of this political movement and it was also emphasized in their campaign charter. In 1977, after the implementation of the political open space policy by the Shah, the National Front was one of the groups that after many years was allowed to operate openly again, and using the situation, to campaign and criticize the Pahlavi government through letters, official statements, announcements of positions and public speeches, critical articles in the National Front newsletter, etc. The questions raised are whether the fourth national front, like the first to third fronts, paid attention to the issue of "desire for independence" and "desire for freedom" and how did these two appear in their discourse literature? Considering the occurrence of the Islamic revolution and the division of the activity of the Fourth National Front into two periods before and after the revolution, is there any difference between these two periods in the matter of independence and freedom of the National Front? An attempt has been made to answer with the method of discourse analysis and examination of the discourse of freedom and independence in the 4th National Front by observing the speeches and writings of the front's leaders, their statements and articles in their publications. The assumption of the article is that, like its predecessors, the Fourth National Front, both before and after the victory of the Islamic Revolution, has given independence and freedom a high place in its discourse. Also, despite the fact that after the revolution, the National Front had a disagreement with the government that emerged from the revolution, but in terms of the territorial integrity of the country, which was related to the independence of Iran, at least in its speech, it moved in line with the government.

*** Corresponding Author:****MohammadHossein Ayoubian, Ph.D.****E-mail:** kasra.farhad15@gmail.com

Methodology

The method of conducting this research is discourse analysis. Discourse analysis as an interdisciplinary trend examines language in a sense beyond spoken language (both spoken and written). Discourse analysis itself is divided into different types and methods. Examining and analyzing signs and trying to identify the main and hidden meaning among the spoken and written words, as a method arising from the knowledge of linguistics pioneered by the famous Swiss linguist Saussure, is one of the most widely used discourse analysis approaches in other fields of humanities and social sciences, which are also used in this article. This approach makes the main assumption on the existence of non-appearance meanings and meanings in the external language and follows the emergence of the main intellectual components governing a subject and in larger dimensions, a person or a flow (signified), through the examination of words and apparent expressions (symbols). It is should be mentioned that the discourses are analyzed chronologically and based on historical order.

Results and Discussion

The National Front can be considered a group loyal to the discourse of freedom and independence. Various dimensions of political freedom such as belief in freedom of speech, freedom of media and press, freedom of parties, freedom of gatherings, etc. have been emphasized by the National Front and this emphasis on freedom can be seen in all the lifetime of the Fourth National Front. During the struggle against the Shah's government, this movement attacked the tyranny formed by him, in a way that from the three-person letter of June 26, 1977, which many believe is the source of the formation of the Fourth National Front, to the speeches of the leaders and important figures of the front and Their official statements and the articles they wrote in the organ of their time, "Newsletter of the National Front of Iran", were full of anti-dictatorship literature and words related to the discourse of freedom. This continued after the victory of the Islamic Revolution. Both during the short period of the National Front's association with the revolutionary government and after their separation from the governing body, which was accompanied by severe criticisms of the government, the leaders of the National Front, their statements and the articles of the Front's organ publications (the National Front of Iran and then the Message of the National Front of Iran) emphasized the necessity of adhering to freedom, taking care of this brilliant achievement of the revolution and worrying about the resurgence of tyranny in a new form. Although the National Front was accused of being liberal by its opponents in the post-revolution period, it distinguished between the liberalism that it believed in and the liberalism that always opposed its intellectual foundations and expressed this clearly. . In the issue of seeking independence, this national movement acted in the same way. They, who considered themselves the inheritors of Dr. Mossadegh as one of the greatest symbols of the struggle against imperialism, during the era of the revolution by emphasizing the struggle against the agents of imperialism inside, whose main symbol was the king, emphasized the need for the independence of the homeland, and after the revolution also He insisted on this importance, which, ironically, was one of the most important slogans of the revolution, along with freedom. In the post-revolution era, even after having severe disagreements with the government, at least in language and discourse, when it came to the territorial integrity of Iran, it was aligned with the ruling system and in this sense, with other groups of The opponents of the Islamic Republic, such as the People's Mojahedin and some royalists, had differences, the most important examples of which are the Nojeh coup story, the crises after the occupation of the American embassy, and the war imposed by Iraq against Iran.

Table No. 1: Important keywords used in the independence and freedom discourse of the Fourth National Front

Fourth National Front (1978-1981)	Before the Revolution	After the Revolution
Independence-seeking, Freedom--seeking	<ul style="list-style-type: none">- External dependence- Colonialism	<ul style="list-style-type: none">- Struggle with imperialism- Strengthening the army- Economic dependence- Support for cutting off relations with the United States- Support against the Baathist enemy
Independence-seeking, Freedom--seeking	<ul style="list-style-type: none">- Return to the Constitution- Freedom of expression- Freedom of assembly- Freedom of parties- Freedom of the press- Release of political prisoners- Freedom of the judiciary- Media freedom,- Implementation of the Universal Declaration of Human Rights	<ul style="list-style-type: none">- Individual and social freedoms- The possibility of criticism - Media freedom - Freedom of the press- Fighting tyranny- Independence of the judiciary- Implementation of the Universal Declaration of Human Rights

Conclusion

The National Front of Iran was a political movement that, since its establishment in 1949, defined the two topics of independence and freedom as its important intellectual and practical foundations and put them on the agenda in its political struggles. They, who emphasized these two issues as the most important goals of their campaign in the charter of the National Front, showed this emphasis in practice during the first to fourth fronts at different times. The results of the article show that the fourth national front, like the first to third national fronts, during its lifetime, regardless of its relationship with the government of the time; Both in the period before the victory of the Islamic revolution and in the period after it, which itself is divided into two initial periods of short-term association with the revolutionary government and then separation and disagreement with it, at least in the discourse, adherence to the desire for independence and freedom has represented.

Keywords: The Fourth National Front, Independence-seeking, Freedom--seeking, Liberalism, Islamic Revolution.

References

- Arblaster, Anthony (2009). *The Rise and Decline of Western Liberalism*. Translated by Abbas Mokhber, Tehran: Markaz. (In Persian).
- Ashoori, Dariush (1994). *Political Encyclopedia*. Tehran: Morwarid. (In Persian)
- Alamouti, Mustafa (1992). *Iran in the Pahlavi Era: Crisis in 1979*. London, Peka (In Persian).
- Ali Babaei, Gholamreza (2012). *Arash Political Dictionary*. Tehran: Ashtian (In Persian).
- Amini, Ali (1997). *Memoirs of Oral History, edited by Habib Lajvardi*. Cambridge: Harvard University Middle East Studies Center (In Persian).
- Bazargan, Mehdi, (1998). *Sixty Years of Service and Resistance*, by Gholamreza Nejati, Tehran: Rasa (In Persian).
- Bakhtiar, Shapour (1982). *Monochrome*, translated by Mahshid Amirshahi. Paris: Albin Michael (In Persian).
- Bashirieh, Hossein (1999). *History of 20th Century Political Ideas of Liberalism and Conservatism*. Tehran: Nei (In Persian).
- Berlin, Isaiah (2008). *The Search for Freedom*. translated by Khojastekia. Tehran: Nei (In Persian).
- Banisadr, Abolhassan (2020). *Independence and Freedom*. Paris: Islamic Revolution (In Persian).
- Bayat, Abdul Rasool (2006). *Dictionary of Words (Introduction to Contemporary Schools and Thoughts)*. Qom: Institute of Religious Thought and Culture (In Persian).
- Constituent Organizations of the National Front Forces Alliance of Iran (1357)*. Massachusetts: Iran's Freedom Movement (In Persian).
- Ettelaat Newspaper. years 1357-1358* (In Persian).
- Farhikhta, Shamsuddin, (1377). *Farhikhtah's Dictionary*. Tehran: Zarrin (In Persian).
- Farooqi, Ahmad and Jean Lorurieh (1979). *Iran against Reza Shah*. translated by Mohammad Mehdi Naraghi, Tehran: Amir Kabir (In Persian).
- Ghasemi, Abolfazl (1979). *History of Iran's National Front*. Tehran: Iran Party (In Persian).
- Haddock, Bruce (1391). *A History of Political Thought: From Antiquity to the present*. translated by Mohammad Hossein Waqar. Tehran: Ettelaat (In Persian).

- Hassan Beigi, Mohammad Reza (2018). *Political Culture of Iran and the World*. Tehran: Behnu (In Persian).
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (2012). *Philosophy of History*. translated by Ziba Jebeli. Tehran: Shafi'I (In Persian).
- Hobbs, Thomas (1380). *Leviathan*. translated by Hossein Bashirieh. Tehran: Nei (In Persian).
- Iranian National Front* (1979) (In Persian).
- Iran National Front Newsletter*. 1978-1979 (In Persian).
- Journal of the Islamic Revolution of Iran*. Islamic Revolution Literature Office, Vol. 6 and 7 (In Persian).
- Kay Estvan, Hossein (1976). *Negative Balance Policy in the 14th Parliament*. Tehran: Mossadegh (In Persian).
- Kayan Newspaper*. years 1979-1980 (In Persian).
- Lock, Jan (2017). *A Treatise on Government*. translated by Hamid Azdanlud. Tehran: Nei (In Persian).
- Mackenzie, Yan (2006). *An Introduction to Political Ideologies*. translated by Mohammad Qaed. Tehran: Marka. (In Persian).
- Malairi, Mohammad Hossein and Reza Haez (2010). *Culture of Governance*. Tehran: Pangan (In Persian).
- Nejati, Gholamreza (1992). *Twenty Years of Iranian Political History*. Tehran: Rasa (In Persian).
- Organization of Documents and National Library of Iran*. document number 39595/999. (In Persian)
- Organization of Documents and National Library of Iran*. document number 20726/296 (In Persian).
- Paik, Jan (2012). *Dictionary of Political Philosophy Terms*. translated by Seyyed Mohammad Ali Tagvi and Mohammad Javad Rangkesh. Tehran: Markaz (In Persian).
- Sanjabi, Karim (1989). *Hopes and Disappointments*. by Habib Lajvardi. London: Mellion Iran Front (In Persian).
- Shapiro, John Salwyn (2001). *Liberalism, Its Meaning and History*. translated by Mohammad Saeed Hanai Kashani. Tehran: Makaz (In Persian).
- Tabataba'i, Mohammad Hossein (2006). *The Principles of Philosophy and the Method of Realism*. with an introduction and footnote by Morteza Motahari. Vol. 3, Ch. 14, Tehran: Sadra (In Persian).
- Taheri, Hossein-Reza (1389). *Dictionary of Political Terms*. Tehran: Avai

Daneshgostar (In Persian).

The Message of the National Front of Iran. 1980-1981 (In Persian).

Vincent, Andrew (1992). *Theories of State*. translated by Hossein Bashirieh, Tehran: Nei (In Persian).

گفتمان استقلال‌خواهی و آزادی‌خواهی نزد جبهه ملی چهارم

* محمدحسین ایوبیان^۱ ID، حجت فلاح توتکار^۲ ID، محمد بختیاری^۳ ID

۱. دانش‌آموخته دکتری تاریخ ایران بعد از اسلام، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی(ره)، قزوین، ایران

۲. دانشیار گروه تاریخ، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی(ره)، قزوین، ایران

۳. استادیار گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی(ره)، قزوین، ایران

لینک گزارش نتیجه مشابهت‌یابی: <https://www.samimnoor.ir/view/fa/SimilarityResult?ItemID=4373423013/1.69%>

<https://dori.net/dor/20.1001.1.1735790.1402.19.1.1.1>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۱۹

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۴/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۲۲

چکیده

مقاله حاضر درصدد است با مطالعه مواضع جبهه ملی چهارم، ضمن بررسی نسبت این جبهه با دو گفتمان استقلال‌خواهی و آزادی‌خواهی، میزان پابندی آن را به این دو آرمان، با توجه به روند رویدادهای سیاسی و پیروزی انقلاب اسلامی، واکاوی کند. در این راستا از روش تحلیل گفتمانی با رویکرد نشانه‌شناسی سوسوری استفاده شده و روش گردآوری اطلاعات نیز کتابخانه‌ای مبتنی بر منابع دست اول و روایت مسئولان جبهه ملی بوده است. جبهه ملی ایران، جریانی سیاسی بود که از همان زمان بنیان‌گذاری در سال ۱۳۲۸، دو مبحث استقلال‌خواهی و آزادی‌خواهی را به‌عنوان مبانی مهم فکری و عملی خود تعریف کرده و در پیکارهای سیاسی خویش در دستورکار قرار داد. افرادی که در منشور جبهه ملی نیز بر این دو موضوع به‌عنوان مهم‌ترین اهداف مبارزاتی خود تأکید کرده بودند، در دوران جبهه‌های اول تا چهارم در بزنگاه‌های مختلف، در عمل نیز بر این دو اصل تأکید داشته‌اند. نتایج مقاله نشان می‌دهد که جبهه ملی چهارم نیز همانند جبهه‌های ملی موسوم به اول تا سوم، در طول حیات خویش فارغ از نسبت خود با حکومت وقت چه در دوران پیش از پیروزی انقلاب اسلامی و چه در دوران پس از آن که خود به دو دوره اولیه همراهی کوتاه‌مدت با حکومت انقلابی و سپس جدایی و اختلاف با آن تقسیم می‌شود دست‌کم در گفتمان، پابندی به استقلال‌خواهی و آزادی‌خواهی را نشان داده است.

نوع مقاله: پژوهشی

واژگان کلیدی:

جبهه ملی چهارم، استقلال‌خواهی، آزادی‌خواهی، لیبرالیسم، انقلاب اسلامی

* نویسنده مسئول:

محمدحسین ایوبیان

پست الکترونیک: kasra.farhad15@gmail.com

مقدمه

جبهه ملی ایران از هنگام تأسیس خود در سال ۱۳۲۸، همواره اندیشه‌های استقلال‌طلبی و آزادی‌خواهی را دنبال کرده و با اعتراض به انتخابات مجلس و در ادامه، تأکید بر اصلاح قانون مطبوعات و انتخابات از یک سو و مبارزه خستگی‌ناپذیر در راستای ملی‌سازی صنعت نفت ایران و کوتاه کردن دست بیگانگان از سوی دیگر، بر این دو تأکید می‌کرد. جبهه ملی در دوره‌های بعدی حیات خود در دهه ۱۳۴۰ نیز همین ویژگی را حفظ کرده است؛ تاجایی که استقلال‌خواهی و آزادی‌خواهی به دو ویژگی جدایی‌ناپذیر پیکارهای این جریان سیاسی تبدیل شده و در منشور مبارزاتی آن‌ها نیز بر آن تأکید شده بود. در سال ۱۳۵۶، پس از اجرای سیاست فضای باز سیاسی توسط شاه، جبهه ملی، یکی از گروه‌هایی بود که پس از سال‌ها، بار دیگر اجازه فعالیت علنی یافته و با استفاده از موقعیت به دست آمده، به فعالیت‌های مبارزاتی و نقد حکومت پهلوی از طریق نامه‌ها، بیانیه‌های رسمی، اعلام مواضع و سخنرانی‌های عمومی، چاپ مقاله‌های انتقادی در نشریه «خبرنامه جبهه ملی» و... پرداخت.

در پژوهش حاضر، در پی بررسی این پرسش‌ها بوده‌ایم که «آیا جبهه ملی چهارم نیز همچون جبهه‌های اول تا سوم به موضوع «استقلال‌خواهی» و «آزادی‌خواهی» توجه داشت و این دو چگونه در ادبیات گفتمانی آن‌ها نمود پیدا می‌کرد؟» و «با توجه به وقوع انقلاب اسلامی و تقسیم شدن فعالیت جبهه ملی چهارم به دو دوره پیش و پس از انقلاب، آیا تفاوتی میان این دو دوره در امر استقلال‌خواهی و آزادی‌خواهی جبهه ملی مشاهده می‌شود؟»

در این مقاله تلاش کرده‌ایم با استفاده از روش تحلیل گفتمانی و بررسی گفتمان آزادی‌خواهی و استقلال‌طلبی نزد جبهه ملی چهارم (از طریق مشاهده گفتار و نوشتار رهبران جبهه، بیانیه‌ها، و مقاله‌های آن‌ها در نشریه‌هایشان) به پرسش‌های یادشده پاسخ دهیم. فرض مقاله این است که جبهه ملی چهارم نیز همچون پیشینیان خود، چه در دوران پیش از پیروزی انقلاب اسلامی و چه پس از آن، در گفتمان خویش به استقلال‌خواهی و آزادی‌خواهی جایگاه والایی بخشیده است. همچنین، با اینکه جبهه ملی، پس از انقلاب، خیلی زود با حکومت برآمده از انقلاب دچار اختلاف شد، ولی در مقوله‌هایی چون تمامیت ارضی کشور که به استقلال ایران مربوط می‌شد، دست‌کم در بیان و گفتار، هم‌راستا با حکومت حرکت می‌کرد.

روش انجام این پژوهش، تحلیل گفتمان است. تحلیل گفتمان، به‌عنوان یک گرایش میان‌رشته‌ای، زبان را در معنایی فراتر از زبان گفتاری (اعم از گفتاری و نوشتاری) بررسی می‌کند. تحلیل گفتمان،

خود به انواع و روش‌های گوناگونی تقسیم می‌شود. بررسی و تحلیل نشانه‌ها و کوشش در راه شناخت معنای اصلی و نهفته در میان واژگان بیان‌شده و نگارش‌شده، به‌عنوان یک روش برآمده از دانش زبان‌شناسی که سوسور، زبان‌شناس نامدار سویسی، پیشگام آن بود، از پرکاربردترین رویکردهای تحلیل گفتمان در سایر رشته‌های علوم انسانی و علوم اجتماعی است که در مقاله حاضر نیز به‌کار رفته است. این رویکرد، فرض اصلی را بر وجود معانی و منظوره‌های غیرظاهر در زبان بیرونی گذارده و در پی یافتن مؤلفه‌های اصلی فکری حاکم بر یک مطلب و در ابعاد کلان‌تر، یک فرد یا یک جریان (مدلول)، از طریق بررسی واژگان و عبارات‌های ظاهری (دال) است. گفتمانی است، گفتمان‌ها به شیوه کرنولوژیک و براساس ترتیب تاریخی بررسی می‌شوند.

۱. پیشینه پژوهش

کتاب «جبهه ملی ایران»، نوشته سعید صمدپور، یکی از کتاب‌های انگشت‌شماری است که درباره جبهه ملی چهارم نوشته شده و تاریخچه مختصری از جبهه ملی را از زمان تشکیل تا خروج از جریان سیاست ایران در آغاز دهه ۱۳۶۰، به‌صورت توصیفی بیان می‌کند.

فریده باورپان نیز در مقاله‌ای با عنوان «تعامل جبهه ملی با جنبش اسلامی ایران»، ارتباط میان جبهه ملی و جریانات اسلامی را بررسی کرده و همکاری جبهه ملی با روحانیت را یک‌سویه و ناشی از ناآگاهی آن‌ها از مواضع امام خمینی دانسته است. البته نویسنده در این پژوهش به موضوع‌های مهمی مانند تحول موضع جبهه ملی در برابر انقلابی‌گری توجه نداشته است.

علیرضا ملایی توانی و فریده باورپان در دو مقاله «بررسی روند همراهی جبهه ملی از فضای باز سیاسی تا دیدار با امام خمینی» و «واکاوی رفتار سیاسی جبهه ملی چهارم در تحولات منتهی به پیروزی انقلاب اسلامی (از آبان تا بهمن ۱۳۵۷)» روند ارتباط جبهه ملی را با جریان مذهبی انقلابی در دو مقطع جداگانه تأسیس تا اعلامیه پاریس و سپس، اعلامیه پاریس تا انقلاب اسلامی مطالعه کرده و به دوره پس از انقلاب اسلامی پرداخته‌اند.

مقاله دیگری با عنوان «جبهه ملی چهارم و انقلاب اسلامی (۱۳۵۷-۱۳۵۵)» به‌قلم محمدحسین خسروپناه نیز تاریخ شکل‌گیری و تغییر مواضع جبهه ملی چهارم تا هنگام پیروزی انقلاب اسلامی را واکاوی کرده است.

همچنین، محمدحسین ایوبیان، حجت فلاح توتکار، و عبدالرفیع رحیمی در مقاله‌ای با عنوان «تحول گفتمان جبهه ملی چهارم از مشروطه‌خواهی به جمهوری‌خواهی» با روشی

مشابه مقاله حاضر به تحول گفتمانی جبهه ملی چهارم در دوران پیش از انقلاب و حرکت این جریان به سوی انقلابی‌گری نگریسته‌اند. در حالی که بخش اصلی پژوهش حاضر درباره مواضع جبهه ملی در دوره پس از انقلاب و مطابق با تغییر شرایط سیاسی است و از این منظر، با پژوهش‌های پیشین متفاوت است.

۲. تعریف مفاهیم

قبل از پرداختن به دیدگاه جبهه ملی درباره استقلال و آزادی، لازم است که تعاریفی از این مفاهیم ارائه شود.

۲-۱. استقلال

حالت عدم وابستگی یک شخص یا یک جمع به شخص یا جمع دیگر را استقلال گویند. به این ترتیب، استقلال، به معنای برخورداری کامل از خودمختاری در رابطه با شخصی یا چیزی است (بنی‌صدر، ۱۳۹۹، ۱۵). استقلال، در معنای سیاسی آن، عبارت است از وضعیتی که براساس آن، یک دولت، اداره امور کشور و جامعه خود را فارغ از حمایت بیگانگان در اختیار داشته باشد. این واژه، در توضیح آزادی عمل دولتی به کار می‌رود که در امور سیاسی-اجتماعی خود، اعم از امور داخلی یا خارجی، استقلال عمل داشته باشد (فرهیخته، ۱۳۷۷، ۶۴؛ علی‌بابایی، ۱۳۹۱، ۹۴؛ طاهری، ۱۳۸۹، ۱۰).

۲-۲. آزادی

واژه «آزادی» در فارسی به معانی پرشماری چون حریت، اختیار، قدرت بر عمل و ترک عمل، قدرت انتخاب، رهایی، خلاصی، و... به کار رفته است (بیات، ۱۳۸۶، ۹). مبحث آزادی در اسلام، مانند بسیاری از مباحث کلامی، متکی به رابطه میان انسان و خدا بوده است. در این جهان‌بینی، مسئله جبر و اختیار، از موضوعات محوری علم کلام اسلامی بوده و «آزادی» در چارچوب این مبحث بررسی شده است؛ به عنوان مثال، معتزله، هوادار اختیار و آزادی و اشاعره، طرفدار جبر بوده‌اند (طباطبایی، ۱۳۸۵، ۱۷۸/۳). ولی آزادی در معنای مدرن، همچون بسیاری دیگر از مفاهیم نوین، به رابطه انسان با انسان، یعنی روابط اجتماعی، می‌پردازد (آشوری، ۱۳۷۳، ۲۱).

هگل، فیلسوف نامدار آلمانی، آزادی را جوهر حیات می‌دانست (هگل، ۱۳۹۲، ۳۶).

آیزایا برلین نیز در رساله‌ای با عنوان «دو مفهوم»، آزادی را به دو نوع «آزادی مثبت» و «آزادی منفی» تقسیم می‌کند که آزادی مثبت، «آزادی برای» و آزادی منفی، «آزادی از» خوانده می‌شود. وی می‌گوید: «ما در برابر دو پرسش متفاوت قرار داریم. یکی این است که چند در به روی من باز است؟ و دیگری اینکه چه کسی نگهبان اینجاست؟ چه کسی مراقب است؟ این پرسش‌ها درهم تنیده است، ولی یکی نیست... چند در به روی من باز است، پرسشی است درباره حد آزادی منفی - چه موانعی پیش پای من است؟ یعنی آنچه دیگران مانع می‌شوند که من انجام دهم... پرسش دیگر این است که چه کسی بر من فرمان می‌راند؟ آیا دیگران بر من حاکمند یا خودم بر خودم حاکم؟ اگر دیگرانند، به چه حقی، به چه حجتی؟ اگر من حق دارم بر خود فرمان برانم، خودمختار باشم، آیا می‌توانم این حق را از دست بدهم؟ می‌توانم رهاش کنم؟ از آن دست بردارم؟ یا بازبالمش؟ به چه طریقی؟ قوانین را چه کسی وضع می‌کند و به کار می‌بندد؟ آیا طرف مشورت‌م؟ آیا اکثریت، حکومت می‌کنند؟ یا خدا؟ یا کشیش‌ها؟ یا حزب‌ها؟ یا فشار افکار عمومی؟ یا سنت؟ این پرسشی است جداگانه» (برلین، ۱۳۸۷، ۷۳).

اعلامیه جهانی حقوق بشر، مهم‌ترین شاخص‌های آزادی را آزادی عقیده و مذهب، آزادی بیان، آزادی قلم، آزادی اجتماعات و آزادی جابه‌جایی و مسافرت دانسته (ملایری و حانز، ۱۳۸۰، ۱۱۰) و توماس هابز نیز می‌گوید: «مقصود از آزادی، براساس معنای درست آن، فقدان موانع خارجی است» (هابز، ۱۳۸۰، ۱۶۰).

۲-۳. لیبرالیسم

در دوران جدید، مکتبی به نام «لیبرالیسم» در غرب شکل گرفته است که تقریباً همسو با آزادی سیاسی، اقتصادی، و مذهبی به کار می‌رود. لیبرالیسم، در طول تاریخ، معانی و کاربردهای پرشماری داشته است که برخی از آن‌ها، مثبت و برخی دیگر، منفی بوده‌اند؛ به عنوان مثال، در اروپای قرون وسطا، هم در معنای روشن‌اندیشی و سخاوتمندی و هم در معنای بی‌قیدی اخلاقی به کار می‌رفته است (وینسنت، ۱۳۷۱، ۴۲). این واژه، در آثار ویلیام شکسپیر، به معنای فرد هرزه و ولنگار به کار رفته است (شاپیرو، ۱۳۸۰، ۱۰). در قرون جدید در غرب، این واژه کم‌کم بار مثبت خود را بازیافته و لیبرال در معنای مثبت بر بار منفی آن چربیده است. بروس هداک، احیای مفهوم لیبرالیسم به عنوان یک آرمان مثبت را به دوران انقلاب فرانسه و چهره‌هایی چون روسو نسبت می‌دهد (هداک، ۱۳۹۱، ۲۷۰).

لیبرال‌ها معمولاً مشروعیت نهادهای دولتی و الزام اطاعت از آن‌ها را پذیرفته‌اند و به همین سبب از آنارشیست‌ها متمایز می‌شوند؛ باین‌حال، به نظر لیبرال‌ها یا آزادی‌خواهان، حقوق انسانی، چیزی نیست که توسط دولت‌ها قابل نقض باشد. «وجه مشخصه لیبرالیسم، تحمل تفاوت‌ها، توجه به آزادی‌اندیشه، آزادی بیان و برابری در مقابل قانون است» (پایک، ۱۳۹۱، ۱۴۹). «هدف لیبرالیسم، ایجاد یک ملت است...؛ ملتی از مردان و زنان آزاد، مسئول، تابع قانون و متکی به خود، آزاد از نوکری و فقر خردکننده، آزاد از جباریت محیط...، برخوردار از برابری واقعی در فرصت‌ها» (مکنزی، ۱۳۸۵، ۳۹). مبارزه با زور، یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های لیبرالیسم است. «لیبرالیسم از ابتدا با حقوق کشیشان یا پادشاهان مبنی بر اعمال زور بر وجدان افراد به جدال برخاسته است» (آربلاستر، ۱۳۸۸، ۲۲).

اما لیبرالیسم سیاسی که توماس هابز، جان لاک و ژان ژاک روسو^۱ را می‌بایست سرآمدان آن دانست، «نظریه یا سیاستی است که خواهان حفظ درجاتی از آزادی است در برابر تسلط یا هدایت دولت یا هر مؤسسه دیگری که تهدیدکننده آزادی بشر فرض شود. لیبرالیسم، نهضتی است که معتقد است، مردم، اتباع دولت خودرأی نیستند، بلکه قانون باید از آن‌ها در زندگی خصوصی‌شان حمایت کند و در امور عمومی، مردم باید از طریق مجلسی که با انتخابات آزاد برگزیده شده باشد، بر دولت نظارت کنند» (حسن‌بیگی، ۱۳۹۷، ۴۸۸).

جان لاک، فیلسوف سیاسی نامدار قرن هفدهم، با ارائه نظریه «قرارداد اجتماعی»، این‌گونه استدلال می‌کند که افراد عاقل به این فکر می‌افتند که برای ایجاد نظم و امنیت در جامعه، یک قرارداد اجتماعی منعقد کنند. برپایه این قرارداد، همه افراد می‌پذیرند که به نفع آنان است که بخشی از آزادی‌های خود را در راستای ایجاد یک نظام قانونمند، فدا کنند؛ وگرنه حقوق و زندگی آنان همواره در معرض تهدید قرار خواهد گرفت. فلسفه وجودی دولت نیز خدمت به نیازها و منافع افراد جامعه در کنار برقراری نظم و امنیت بوده و این قرارداد دوجانبه تا زمانی اعتبار خواهد داشت که دولت به وظایف خود عمل کند و در صورت نقض آن از سوی دولت، ملت، حق شورش و براندازی دولت را خواهد داشت (لاک، ۱۳۹۶، ۱۵۲-۱۴۹).

بنا بر تعریف حسین بشیریه، مفهوم اصلی ایدئولوژی لیبرالیسم، آزادی شهروندان در سایه حکومت محدود به قانون و هدف اصلی لیبرالیسم از آغاز پیدایش، مبارزه با قدرت مطلقه و

1. Thomas Hobbes, John Locke and Jean-Jacques Rousseau

خودکامه و خودسر بوده است (بشیریه، ۱۳۷۸، ۱۲۴).

براین اساس، لیبرالیسم و لیبرال بودن در معنای سیاسی را می‌توان همان آزادی‌خواهی و اعتقاد به آزادی‌های سیاسی، از جمله آزادی بیان، آزادی گردهمایی‌ها، آزادی احزاب، آزادی مطبوعات و رسانه‌ها، و آزادی قلم دانست. در مقاله حاضر، در پی یافتن نسبت جبهه ملی چهارم با چنین گفتمانی بوده‌ایم و گفتنی است، منظور ما از لیبرالیسم در این بحث، مکتب لیبرالیسم، به عنوان یک مکتب فراگیر سیاسی-اقتصادی-فلسفی که نسبت تنگاتنگی با سرمایه‌داری نوین غربی یافته و «لیبرال-دموکراسی بورژوازی»، به معنای خاص آن، که در مقابل «سوسیالیسم» پدید آمده، نیست؛ زیرا، همان‌گونه که خواهیم دید، آزادی‌های اقتصادی، به عنوان یکی از اصول مکتب گسترده لیبرالیسم غربی، با تفکرات جبهه ملی در تضاد بود.

۳. جبهه ملی و گفتمان استقلال‌خواهی و آزادی‌خواهی

استقلال‌خواهی و آزادی‌خواهی از مهم‌ترین مفاهیم موردنظر جبهه ملی بود که از آغاز تشکیل آن تا آخرین روزهای فعالیت در سال ۱۳۶۰ به آن وفادار ماندند. در ادامه، دیدگاه آن‌ها، از جبهه ملی اول تا چهارم، درباره استقلال و آزادی بررسی شده است.

۳-۱. جبهه‌های اول تا سوم و نسبت آن‌ها با استقلال و آزادی

دکتر محمد مصدق، چند سال پیش از تشکیل جبهه ملی، نخستین بار در مجلس چهاردهم، اصل موازنه منفی را که در بردارنده دو اصل «استقلال» و «آزادی» بود، مطرح کرد. وی در آبان ۱۳۲۳ و پس از رد قرارداد نفت شمال میان ایران و شوروی گفت: «ملت ایران، آرزومند توازن سیاسی است؛ یعنی توازنی که به نفع مملکت باشد و آن، «توازن منفی» است... اگر از نظر «توازن مثبت» هرچه دول مجاور می‌خواهد بدهند، واضح است که دول مجاور، بسیار خوشوقت می‌شوند و دولت‌های خائن هم خوشوقتی آن‌ها را برای خود، سرمایه بزرگی قرار می‌دهند و آن را به رخ ملت می‌کشند؛ ولی ملت می‌داند که با این رویه، طولی نخواهد کشید که هرچه دارد، از دست بدهد» (کی استوان، ۱۳۵۵، ۱۸۱).

به‌طور مشخص، با اجرای سیاست موازنه منفی، امکان هرگونه تعلل، سیاست‌ورزی غلط یا خیانت توسط دولت‌ها در امضای قراردادهای خارجی از بین رفته و کشور، به‌طور کامل، روی پای خود ایستاده و بدون نیاز به بیرون، به زیست خود ادامه می‌دهد. در سوی دیگر، هنگامی که دولتی مستقل و بی‌نیاز از کمک خارجی باشد، خواه‌ناخواه به حمایت شهروندان خود نیاز

داشته و در نتیجه، امکان اعمال دیکتاتوری توسط حکومت یادشده کاهش می‌یابد. در واقع، موازنه منفی، زمینه استقلال بیشتر و استقلال بیشتر، خود زمینه آزادی بیشتر را فراهم می‌کند. هنگامی که در سال ۱۳۲۸ جبهه ملی اول، به رهبری محمد مصدق، شکل گرفت، انجام انتخابات آزاد، اصلاح قانون مطبوعات، و... مهم‌ترین برنامه و هدف آن‌ها بود. افزون‌براین، اگرچه روند تشکیل جبهه ملی از درون یک نهضت ضد استبدادی، یعنی تحصن علیه تقلب در انتخابات آغاز شد، ولی در ادامه راه، جبهه ملی با پافشاری نمایندگانش بر لایحه ملی شدن صنعت نفت، هویت خود را از این امر نیز متمایز کرد؛ به گونه‌ای که دو هدف آزادی‌خواهی و استقلال‌خواهی، در کنار یکدیگر به شناسه جبهه ملی تبدیل شدند.

در دوران جبهه ملی دوم نیز متناسب با شرایط موجود، همین دو مورد، اهداف اصلی مبارزات جبهه ملی بودند. جبهه ملی دوم با باز شدن نسبی فضای سیاسی از سوی شاه تشکیل، با تحصن نمایندگان در اعتراض به تقلب در انتخابات مجلس بیستم، تثبیت (بازرگان، ۱۳۷۷، ۳۵۰/۱)، و با گردهمایی جنجالی میدان جلالیه در اردیبهشت ۱۳۴۰ — که در آن نقدهای تندى به سیاست خارجی شاه مطرح شد — به دوران اوج رسید. در این اجتماع، کریم سنجابی، غلامحسین صدیقی، و شاپور بختیار، سه تن از رهبران جبهه ملی دوم، سخنرانی کردند که نطق بختیار، تندتر از همه و بیشتر در نقد سیاست خارجی شاه و از دست رفتن استقلال وطن بود (امینی، ۱۹۹۷، ۱۳۰؛ فاروقی و لوروریه، ۱۳۵۸، ۱۸۳). رویداد اول بهمن ۱۳۴۰ دانشگاه تهران، که سبب کشته و زخمی شدن تعدادی از دانشجویان و دانش‌آموزان شد (نجاتی، ۱۳۷۱، ۱۹۰/۱) نیز یکی دیگر از نقاط عطف فعالیت‌های جبهه ملی دوم بود که در آن شعار آزادی را فریاد می‌زدند. فعالیت جبهه ملی سوم به کنش‌های عملی نینجامید و همان‌گونه که می‌دانیم، این گروه پیش از تولد، از درجه حیات ساقط شد.

۲-۳. بررسی استقلال‌خواهی و آزادی‌خواهی جبهه ملی چهارم پیش از انقلاب

جبهه ملی چهارم، فعالیت خود را در شرایطی آغاز کرد که محمدرضا شاه پهلوی، همچون سال ۱۳۳۹، بار دیگر تصمیم به گشایش فضای سیاسی کشور و کاهش اختناق حاکم گرفت. با کاهش سخت‌گیری‌ها، از اوایل سال ۱۳۵۶، اعضای پیشین جبهه ملی، ابتدا جسارت به خرج داده و دست به نگارش نامه انتقادی به شخص شاه زدند؛ نامه‌ای با امضای کریم سنجابی، شاپور بختیار، و داریوش فروهر که در ۲۲ خرداد ۱۳۵۶ به آدرس کاخ سلطنتی و با انتقاد شدید

از اوضاع مملکت و ارجاع این شرایط به اعمال شاه نوشته شد (بختیار، ۱۹۸۲، ۱۰۶-۱۰۵؛ سنجابی، ۱۳۶۸، ۴۴۲-۴۴۱) و در ماه‌های آتی با تکرار چنین اقداماتی، زمینه فعالیت رسمی موج چهارم جبهه ملی ایران را فراهم کرد.

مشکل بزرگ جامعه ایران در آن دوران، که مخالفان را به‌فغان آورده بود، استبداد سیاسی بزرگی بود که از سال ۱۳۳۲ روزه‌روز بیشتر می‌شد. در این شرایط، همه اختیارات، برخلاف قانون اساسی، به شخص شاه داده شده بود، پارلمان برخلاف قانون اساسی به نهادی فرمایشی و به‌قربان‌گو تبدیل شده بود، دولت‌ها و نخست‌وزیران بی‌اراده که وظیفه‌ای جز اجرای اوامر همایونی نداشتند بر سر کار آمده بودند، یک نهاد پلیسی و امنیتی مخوف به‌نام ساواک تشکیل شده بود که به سرکوب بی‌رحمانه مخالفان می‌پرداخت، همه احزاب منحل شده و نظام تک‌حزبی اجباری ایجاد شده بود.

جبهه ملی چهارم، در نشریه خود به‌طور رسمی، آزادی و انواع آن را چنین تعریف کرد تا به‌این ترتیب، موضع خود را در مورد این مفهوم مشخص کند: «از نقطه‌نظر ما، آزادی، عبارت است از آزادی قلم و اندیشه در کلیه ابعاد آن، آزادی بیان عقاید و افکار، آزادی اجتماعات منظم به‌منظور اعتراض‌ها و انتقادات، آزادی انتخاب کردن چه در شوراها و چه در انتخابات و آزادی‌های فردی تا آنجا که به حقوق اجتماعی و فردی دیگر افراد جامعه زیان نرساند». در ادامه، آنان در پاسخ به این پرسش که آیا مرزی بین آزادی و آزادی‌های سرمایه‌داری و اقتصادی وجود دارد، می‌گویند: «به‌طور قطع، آزادی‌های اجتماعی، انفرادی، و سیاسی با آزادی‌های اقتصادی متفاوت است؛ زیرا آزادی‌های مالی و اقتصادی، موجب ایجاد یا احیای نظام سرمایه‌داری شده و... برابری و عدالت اجتماعی را نقض می‌کند» (پیام جبهه ملی، ۲۵ فروردین ۱۳۶۰، ش ۶۲، ص ۲). به‌این ترتیب، جبهه ملی، مرزبندی خود با آزادی اقتصادی یا همان «لیبرال‌دموکراسی مبتنی بر سرمایه‌داری غربی» را مشخص کرده و انواع دیگر آزادی، که غالباً در چارچوب آزادی سیاسی و همان «لیبرالیسم اولیه سیاسی» قرار می‌گیرد را به‌عنوان اصول قابل قبول خود مطرح می‌کند.

این مطلب در ماه‌های پایانی زیست جبهه ملی چهارم منتشر شد، ولی اشاره نامه سه‌نفره کریم سنجابی، شاپور بختیار، و داریوش فروهر به ویژگی‌های گفتمان آزادی‌خواهی، یعنی دعوت شاه به ترک حکومت استبدادی، تمکین مطلق به اصول مشروطیت، احیای حقوق ملت، احترام واقعی به قانون اساسی و اعلامیه جهانی حقوق بشر، انصراف از حزب واحد، آزادی مطبوعات، آزادی زندانیان و تبعیدشدگان سیاسی و استقرار حکومتی که متکی به اکثریت نمایندگان منتخب ملت

باشد، تأکید جبهه ملی بر آزادی خواهی را در همان آغاز شکل‌گیری جبهه چهارم نمایانگر می‌سازد؛ خواسته‌هایی که در نخستین بیانیه رسمی اتحاد نیروهای جبهه ملی (جبهه ملی چهارم) در آذر ۱۳۵۶ نیز دیده می‌شود (سازمان‌های مشکله اتحاد نیروهای جبهه ملی ایران، ۱۳۵۷، ۶-۷).

در نخستین شماره خبرنامه جبهه ملی در دوران جبهه چهارم، پایمال شدن قانون اساسی، نقض صریح اعلامیه جهانی حقوق بشر، و گسترش بی‌امان استبداد با به‌کارگیری وحشتناک‌ترین روش‌های پلیسی کشور، از گناهان نابخشودنی رژیم شاه خوانده شده است (خبرنامه اتحاد نیروهای جبهه ملی، ۲۰ بهمن ۱۳۵۶، ش ۱، ص ۱).

در تابستان ۱۳۵۷، هنگامی که اتحاد نیروهای جبهه ملی نام خود را به جبهه ملی چهارم تغییر داد، در بیانیه‌ای «استقلال» را مقدم بر «آزادی» به‌کار برد و نوشت: «ما برای رهایی ایران از هرگونه سلطه بیگانه و دست یافتن به استقلال کشور و زنده‌داشت «حقوق ملت» و بازگرداندن آزادی‌های فردی و اجتماعی مردم از راه اجرای تفکیک‌ناپذیر اصول قانون اساسی و متمم آن... دوران جدیدی از مبارزه را آغاز می‌نماییم» (سازمان‌های مشکله اتحاد نیروهای جبهه ملی، ۱۳۵۷، ۸۷).

در شهریور ۱۳۵۷ و در بیانیه‌ای به‌مناسبت تشکیل دولت جعفر شریف‌امامی، ۱۲ مورد به‌عنوان خواسته‌های اصلی جبهه در آن مقطع مطرح شد که استقلال واقعی قوه قضائیه، آزادی همه زندانیان سیاسی، آزادی اندیشه، گفتار، آزادی قلم، آزادی اجتماعات، آزادی احزاب، رسانه‌ها و سندیکاها، کارگری، از جمله آن‌هاست (خبرنامه جبهه ملی، ۱۰ شهریور ۱۳۵۷، ش ۲۷، ص ۲). ویژگی‌هایی که پیشتر برای آزادی سیاسی مطرح شد، یعنی انواع آزادی‌ها، در این بیانیه نیز قابل مشاهده است.

رهبر جبهه ملی چهارم، همچنین در همین روزها، پس از اعلام قانونی و آزاد شدن فعالیت‌های احزاب از سوی دولت، در گفت‌وگویی اظهار داشت: «سیاست و اصول هدف‌های جبهه ملی، همان است که مرحوم دکتر مصدق گفت. مبارزه پیگیر و همه‌جانبه با استعمار و استبداد. این دو، بلایی است که توأم و شریک منافع یکدیگرند و استقلال و آزادی ملت ما را تهدید می‌کنند» (الموتی، ۱۹۹۲، ۱۸۹).

در این میان، گفتمان «استقلال‌طلبی» نیز به فراموشی سپرده نمی‌شود. در ادامه تحلیل گفتمان جبهه ملی با استفاده از کشف و جست‌وجوی واژگانی که نشانه‌های وجود گفتمان‌های استقلال‌طلبی و آزادی‌خواهی نزد جبهه ملی به‌شمار می‌آیند، با یکی از پرکاربردترین کلیدواژه‌های

گفتمان استقلال طلبی روبه‌رو می‌شویم. در بیانیه‌ای که جبهه ملی در آستانه سفر کریم سنجابی و داریوش فروهر به پاریس در ۶ آبان ۱۳۵۷ منتشر کرد، می‌بینیم: «...در پهنای پیکار با ستم، «همبستگی ملی»، شریف‌ترین شعار ملت‌هایی است که علیه استبداد و استعمار می‌جنگند» (روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۷۹، ۱۳۵/۷). داریوش فروهر نیز در میانه آبان ۱۳۵۷ می‌گوید، مبارزه مردم ایران تا دستیابی به استقلال کاملشان ادامه خواهد داشت (روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۷۹، ۳۸۳/۷) و خبرنامه در پایان آبان، فردای باشکوه ملت ایران را مظهر جهان آزادی‌خواه و ضد استعمار نوید می‌دهد (خبرنامه جبهه ملی ایران، ۳۰ آبان ۱۳۵۷، ش ۲۱، ص ۲).

دیکتاتوری، خیانت، چپاول ثروت‌های ملی، و جای‌گیری در پناه بیگانگان، ویژگی‌های حکومت پهلوی و کارگزاران آن است که به عقیده نویسنده خبرنامه جبهه ملی در ۹ آذر ۱۳۵۷، راهی برای سازش و آشتی و گفت‌وگو با ملت باقی نگذاشته است. انتقادهای تند و صریحی که عدم آزادی و عدم استقلال رژیم پهلوی را نشانه گرفته است (خبرنامه جبهه ملی ایران، ۹ آذر ۱۳۵۷، ش ۲۹، ص ۲). وابسته بودن حکومت، از انتقادهای مهمی بود که جبهه ملی به رژیم پیش از انقلاب وارد می‌کرد؛ نقدی که کلیدواژه‌ای مهم در گفتمان استقلال‌خواهی را به همراه خود داشت. جبهه ملی، چهل روز پیش از پیروزی انقلاب، در بیانیه‌ای که با گفتمان آزادی و استقلال همراه است، می‌نویسد: «در این لحظات حساس و پرشکوه تاریخ ایران، جبهه ملی به شما ایرانیان شرافتمندی که همگام و هم‌صدا با مردم به‌پا خاسته میهنمان به مبارزه با نظام استبدادی فاسد وابسته به سیاست خارجی برخاسته‌اید، درود می‌فرستد» (خبرنامه جبهه ملی ایران، ۱۳ دی ۱۳۵۷، ش ۵۶، ص ۱). همان‌گونه که ناصر تکمیل‌همایون، از اعضای مبارز و فعال جبهه ملی در اجتماعی که در واپسین روزهای حکومت پهلوی در وزارت بهداشت تشکیل شده بود، ایران را تنها کشوری می‌خواند که در بالاترین درجه وابستگی و نبود استقلال و بالاترین درجه اختناق و نبود آزادی به‌سر می‌برد (کیهان، ۲۸ دی ۱۳۵۷، ش ۱۰۶۱۶، ص ۲).

۳-۳. بررسی استقلال‌خواهی و آزادی‌خواهی جبهه ملی چهارم، پس از انقلاب

در دوران پس از انقلاب، جبهه ملی چهارم، با توجه به تغییر و تحولات سیاسی به‌وجود آمده، در شرایط متفاوتی قرار گرفت که بر دیدگاه آن‌ها در مورد مسائل گوناگون، از جمله موضوع استقلال و آزادی، تأثیرگذار بود؛ از این رو، دیدگاه آن‌ها با توجه به این شرایط متفاوت به‌گونه‌ای جداگانه بررسی شده است.

۱-۳-۳. دوران پیش از شروع نقدها

با پیروزی انقلاب اسلامی، جبهه ملی، همچنان به گفتمان استقلال‌طلبی و آزادی‌خواهی سیاسی پایبند ماند. ابوالفضل قاسمی، دو روز پس از پیروزی انقلاب، در پیامی، با بیان واژگان «امپریالیسم» و «دیکتاتوری»، به‌عنوان دو شر مغلوبه جامعه ایران، از این دو که از مؤلفه‌های گفتمان استقلال و آزادی به‌شمار می‌روند، استفاده کرده و انقلاب اسلامی را مرحله به‌زانو درآوردن غول خون‌آشام امپریالیسم و دیکتاتوری در ایران خواند (کیهان، ۲۴ بهمن ۱۳۵۷، ش ۱۰۶۳۷، ص ۶).

کریم سنجابی در دعوت عامی که در اسفند ۱۳۵۷ برای سازمان‌دهی جبهه ملی انجام داد، به اصول اساسی جبهه ملی اشاره کرد. سنجابی، درباره تعریف آزادی از منظر جبهه ملی می‌گوید: «مفهوم واقعی آزادی، شناسایی شخصیت انسانی و قبول مشارکت واقعی و مؤثر انسان‌ها در همه شئون زندگی اجتماعی است...». او در مورد تعریف استقلال در منظومه فکری جبهه ملی نیز بیان می‌کند: «ما استقلال را نیز شناسایی شخصیت آزاد کشور ایران، این واحد ملی، در قلمروی بین‌المللی می‌دانیم. استقلال، تنها یک مفهوم حقوقی محسوب نمی‌شود، بلکه انعکاس اعمال حاکمیت ملی در صحنه بین‌المللی است» (اطلاعات، ۲۲ اسفند ۱۳۵۷، ش ۱۵۸۰۷، ص ۲).

جبهه ملی در ۲۹ اسفند ۱۳۵۷ که هم‌زمان با نخستین سالروز ملی شدن صنعت نفت پس از پیروزی انقلاب اسلامی بود، گردهمایی عظیمی در میدان آزادی برگزار کرد تا این امر، حلقه پیونددهنده جبهه چهارم و فضای انقلابی آن دوران با گفتمان استقلال‌طلبی و استعمارستیزی جبهه ملی اول باشد. سازمان زنان جبهه ملی، در بیانیه دعوت به تجمع آن روز می‌نویسد: «... برای بزرگداشت ۲۹ اسفند، روز ملی شدن صنعت نفت و روز تحقق بخشیدن به بزرگ‌ترین آرمان ضدامپریالیستی ملت ایران، به همت جبهه ملی ایران و رهبری قاطعانه دکتر مصدق، شرکت خلاق تمام زنان آزادی‌خواه و مترقی را در این مقطع زمانی و برای بزرگداشت این نهضت... توصیه می‌کنیم» (کیهان، ۲۳ اسفند ۱۳۵۷، ش ۱۰۶۶۱، ص ۸). در یکی از بندهای قطعنامه نهایی این تجمع، روز ۲۹ اسفند، «روز مبارزه با امپریالیسم» نام‌گذاری شد و به‌قول خودشان، تصمیمی قاطع گرفتند تا پیکارهای ضدامپریالیستی را تا پایان بخشیدن به هرگونه سلطه استعماری در ایران و دیگر نقاط جهان، ادامه دهند (اطلاعات، ۲۹ اسفند ۱۳۵۷، ش ۱۵۸۱۳، ص ۲).

واژه «امپریالیسم»، که یکی دیگر از آشنا‌ترین واژگان گفتمان استقلال‌طلبی است، در

بیانیه دوم خرداد ۱۳۵۸ جبهه ملی نیز فراوان به چشم می خورد؛ جایی که جبهه ملی در محکومیت مصوبه «جاویتس»، سناتور آمریکایی، علیه اقدامات انقلابی در ایران، بیانیه ای صادر کرد: «امپریالیسم آمریکا که با طرح و اجرای کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، دولت ملی دکتر مصدق را ساقط و سلطنت محمدرضا پهلوی را اعاده کرد، بزرگ ترین عامل خفقان و فساد و غارت و تباهی دوران منفور پهلوی محسوب می شود. امپریالیسم آمریکا موجب شد که در دوران استبداد، تمام منابع نفت مملکت ایران به غارت برود. استبداد سیاه محمدرضاشاهی، بدون حمایت امپریالیسم آمریکا نمی توانست دوام یابد و تمام ارزش های ملت را آن سان به باد دهد» (اطلاعات، ۲ خرداد ۱۳۵۸، ش ۱۵۸۶۱، ص ۸).

۲-۳-۳. آغاز انتقادهای به جمهوری اسلامی

یکی از نخستین نقدهای تند جبهه ملی در عصر جمهوری اسلامی، بیانیه اعتراضی آن ها به بازداشت فرزند آیت الله طالقانی در فروردین ۱۳۵۸ بود. در این بیانیه، جبهه ملی چهارم از محدود شدن آزادی های فردی و اجتماعی به شدت ابراز نگرانی کرده و از جشن و سرور کسانی می گوید که آزادی، استقلال، و شخصیت انسانی این ملت را به مسخره می گرفتند (اطلاعات، ۲۶ فروردین ۱۳۵۸، ش ۱۵۸۳۰، ص ۸).

به این ترتیب، جبهه ملی چهارم، پس از دوره بسیار کوتاه همکاری و موافقت با نظام حاکم، این بار، تیغ تیز نقدهای آزادی خواهانه خود را روانه نظام نوپای جمهوری اسلامی کرد. از همین روزها، جبهه کم کم در میان ادبیات گفتمانی خود، در پس ستایش آزادی، نقد نبود آزادی را جای داده است؛ به عنوان مثال، در مقاله ای در نشریه جبهه ملی آمده است: «اگر مفهوم دموکراسی را حق اظهار نظر پیرامون مسائلی که مربوط به سرنوشت انسان است بدانیم، در آن صورت، انتقادهای اجتماعی نمی بایستی هیچ گونه حساسیتی ایجاد کند. اگر سیستم اجتماعی و نظام جامعه به گونه ای باشد که مقام های مسئول بتوانند اظهار نظر مردم و انتقادهای آن ها را، اگر چه به زیان آن ها باشد، تحمل کنند، آن را می توان نظامی بر مبنای آزادی تلقی کرد. توجیه بیان انتقادی به آشوب طلبی و اغتشاش گری، مقابله با آزادی و فضیلت است. از بین رفتن حق انتقاد، به ایجاد محیطی خاموش و ساکت و فضایی چون گورستان می انجامد» (جبهه ملی ایران، ۱۳ اردیبهشت ۱۳۵۸، ش ۱۲، ص ۵).

کریم سنجایی در صدمین سالروز تولد دکتر محمد مصدق، با بیان اینکه همه آزادی های فردی

و اجتماعی‌ای که هدف انقلاب اسلامی ملی ایران بود، باید رعایت شود، خاطرنشان کرد: «هدف اصلی انقلاب بزرگ اسلامی ملت ایران از واژگون کردن دستگاه فاسد و جبار و ظالم سلطنت پهلوی، همان‌طور که حضرت امام بارها اظهار فرموده‌اند، برقرار ساختن آزادی و دموکراسی و استقلال و استقرار حاکمیت ملی بوده است. ما معتقدیم که سلب آزادی‌های فردی و اجتماعی افراد ملت، کشور را ناگزیر و خودبه‌خود، به‌طرف استبداد خواهد برد و استبداد، تمام ارزش‌های جامعه را نابود خواهد کرد و مملکت را بار دیگر به زیر یوغ استعمار خواهد کشاند. ما معتقدیم که آزادی عقیده و بیان و گفتار و آزادی اجتماعات و انتشارات و مطبوعات برای همه و همه مردم و گروه‌های سیاسی و اجتماعی نیز به‌عنوان اساسی‌ترین رهاورد انقلاب بزرگ ملت ایران باید حفظ و رعایت شود» (جبهه ملی ایران، ۳ خرداد ۱۳۵۸، ش ۱۵، ص ۲).

رهبر جبهه ملی در خرداد ۱۳۵۸، ضمن ابراز نگرانی از شکل‌گیری جریانی انحصارطلب و مرتجع، خواهان رعایت آزادی‌های مطرح‌شده در اعلامیه جهانی حقوق بشر، در قانون اساسی جدید ایران شد (اطلاعات، ۱۰ خرداد ۱۳۵۸، ش ۱۵۸۶۸، ص ۱).

سنجایی در آغاز تابستان ۱۳۵۸ در یک گفت‌وگو، به‌صراحت می‌گوید: «جبهه ملی در اصل، براساس دو نهاد تشکیل شده است و در آن خط‌مشی بوده و هست و آن‌دو، مبارزه علیه استعمار است و مبارزه علیه استبداد و هنوز هم این خط‌مشی را دارد» (کیهان، ۳ تیر ۱۳۵۸، ش ۱۰۷۴۰، ص ۸).

در یکی از بیانیه‌های جبهه ملی که در تابستان ۱۳۵۸ و در آستانه انتخابات مجلس خبرگان قانون اساسی منتشر شد، بر رعایت «حقوق و آزادی‌های فردی و اجتماعی ملت، که جزو اساسی‌ترین هدف‌های انقلاب بوده»، تأکید شده و در ادامه این بیانیه، که توسط اصغر پارسا خوانده شد، بر بحث آزادی رسانه نیز تأکید شده است. در این بیانیه می‌خوانیم: «آزادی نشر عقاید تأمین شود و سانسور نشر اطلاعات و اخبار در رادیو و تلویزیون، از میان برود و بی‌طرفی رادیو و تلویزیون در برابر احزاب و گروه‌های سیاسی و اجتماعی رعایت شود. فشار از مطبوعات برداشته شود و قانون مطبوعات به‌نحوی تنظیم شود که به آزادی‌های نشر عقاید و افکار، صدمه وارد نیاورد» (کیهان، ۳ مرداد ۱۳۵۸، ش ۱۰۷۶۶، ص ۱۰). تأکید پیوسته جبهه ملی چهارم بر مواردی چون لزوم حفظ آزادی‌های فردی و اجتماعی، لزوم رعایت کامل اصول اعلامیه جهانی حقوق بشر، آزادی رسانه، احزاب و...، که پیش از انقلاب نیز بر آن‌ها تأکید داشت، نشان‌دهنده استمرار پابندی این گروه به گفتمان آزادی‌خواهی است.

نقدهای تند جبهه ملی به آنچه روند حرکت نظام جمهوری اسلامی به‌سوی استبداد

می خواند، در قالب مؤلفه آزادی رسانه و آزادی بیان، این بار به بهانه توقیف روزنامه «آیندگان» نیز ادامه یافت: «جبهه ملی ایران... اقدام دولت را در توقیف مطبوعات کشور، از جمله روزنامه آیندگان و بازداشت نویسندگان آن، به شدت محکوم می کند و توجه عموم ملت ایران را به این قبیل اقدامات خودسرانه و ضدآزادی دولت جلب می نماید» (کیهان، ۱۷ مرداد ۱۳۵۸، ش ۱۰۷۷۷، ص ۲).

جبهه ملی، شخصیت های بیرونی را نیز بر پایه مؤلفه های استقلال خواهی و آزادی طلبی ارزش گذاری می کرد؛ به عنوان مثال، با درگذشت آیت الله طالقانی در ۱۹ شهریور ۱۳۵۸، جبهه ملی در بیانیه خود، ضمن تسلیت فقدان این شخصیت بزرگ، آرمان وی و اندیشه و الایش را مبارزه با استعمار، استبداد، و استثمار خواند (کیهان، ۲۰ شهریور ۱۳۵۸، ش ۱۰۸۰۴، ص ۱۲).

در روزهای پایانی سال ۱۳۵۸، واژه «امپریالیسم» را در بیانیه جبهه ملی به مناسبت نخستین انتخابات مجلس شورای ملی اسلامی می بینیم: «پس از این همه کوشش و فداکاری، اگر چه به سلطه سیاسی امپریالیسم شرق و غرب و نفوذ صهیونیسم پایان داده شده و ملت ایران نخستین سالروز پیروزی انقلاب عظیم و تاریخی خود را در محیطی سرشار از شادی و امید جشن می گیرد، ولی سایه سیاه این تسلط، همچنان بر بسیاری از شئون زندگی اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی جامعه ایرانی گسترده است. به علاوه، این خطر نیز احساس می شود که اگر رشته های مرئی و نامرئی پیوند اجتماع ما با امپریالیسم جهانی از روی آگاهی و تدبیر قطع نگردد، بازگشت نفوذ شوم امپریالیسم جهان خوار و تجدید حیات و تسلط اقتصادی، سیاسی، و اجتماعی آن، امکان پذیر خواهد بود» (ساکما، شماره سند ۲۰۷۲۶/۲۹۶). در همین بیانیه، اصل اول و دوم خواسته های جبهه ملی به ترتیب، بیانگر دو اصل «استقلال» و «آزادی» است.

۳-۳-۳. اوج گیری نقدها

حملات جبهه ملی چهارم به آنچه استبداد تازه شکل گرفته در لوای نظام جدید می دانست، روزبه روز بیشتر شد و یکی از مهم ترین ویژگی های ادبیات گفتمانی آن ها در سال ۱۳۵۹ و اوایل ۱۳۶۰ تا هنگام انحلال بود. «پیام جبهه ملی»، در این دوران، همواره مطالبی درباره نگرانی از به گوش رسیدن صدای پای استبداد و از بین رفتن دستاوردها و آرمان های انقلاب ملی اسلامی می نوشت.

دوره انقلاب فرهنگی و تعطیلی دانشگاه ها در بهار سال ۱۳۵۹، یکی از زمان هایی بود که جبهه ملی، با قاطعیت بر حق آزادی بیان تأکید کرد و بر همین اساس، این اقدام را محکوم کرد. «پیام

جبهه ملی» در مقاله‌ای به قلم دکتر جهانشاه برومند، تصفیۀ دانشگاه‌ها از استادان دگراندیش را عملی همچون اعمال رژیم طاغوت معرفی کرد (پیام جبهه ملی، ۲۶ فروردین ۱۳۵۹، ش ۵، ص ۲). صادق سرفراز در مطلبی که عبارت‌ها و نشانه‌هایی از گفتمان آزادی‌خواهی در آن موج می‌زند، می‌نویسد: «اوضاع و احوال نشان می‌دهد که جامعه ایران، به قعر استبداد و فساد و سلطۀ فردی می‌غلطد. مراکز متعدد حاکمیت غیرقانونی، رویش و ایجاد نهادهای غیرطبیعی و ناسالم بر ساقه و ریشه انقلاب، کشور را به هرج و مرج و آشوب و بی‌نظمی کشیده است و این‌ها گویای این راز تلخ است که دوران انتقال را صحیح و سالم نمی‌گذرانیم» (پیام جبهه ملی، ۷ اردیبهشت ۱۳۵۹، ش ۹، ص ۲). در مقاله‌ای دیگر به تاریخ ۲۵ اردیبهشت ۱۳۵۹، با ابراز نگرانی جبهه ملی از شکل‌گیری استبداد جدید و وابستگی به امپریالیسم جهانی روبه‌رو می‌شویم. گویی در گفتمان جبهه ملی، همواره این دو عنصر نامطلوب، یعنی استبداد و وابستگی به امپریالیسم، همسو با یکدیگر، به کشور حمله می‌کنند: «هر نوع حکومت استبدادی با هر ترکیبی از افراد و عناصر و با هر شعار و هدفی که روی کار بیاید، مایۀ اصلی نظام، وابستگی به امپریالیسم جهانی خواهد بود. رنگ‌آمیزی استبداد و تبلیغات ظاهرپسند و شعارهای چشمگیر، نمی‌تواند ماهیت رژیم استبدادی را دگرگون کند. امروز حکومت استبدادی، با هر شکل و قیافه و با هر ترکیبی، امید نهایی امپریالیسم جهانی است. اخباری که از گوشه و کنار می‌رسد و حوادثی که در کشور روی می‌دهد، همه حکایت از کوشش‌هایی می‌کند که برای تکوین حکومت استبدادی به عمل می‌آید...» (پیام جبهه ملی، ۲۵ اردیبهشت ۱۳۵۹: ش ۱۶، ص ۴).

با هجوم هواداران حزب جمهوری اسلامی به دفتر مرکزی جبهه ملی و تخریب تشکیلات جبهه، این جریان به اوج ناخرسندی از فضای آزادی و حتی استقلال کشور رسیده و «پیام جبهه ملی»، ضمن یادآوری وعده‌های امام خمینی و آنچه موجب جذابیت انقلاب شد، به شدت به نبود آزادی تاخت: «خطابه‌های امام خمینی در نجف اشرف و پیام‌های معظم‌له از پاریس، همه نویدبخش یک جامعه آزاد و مرفه، جامعه‌ای دور از اختناق و بدون ظلم و تعدی و بری از هرگونه وحشت بود و خطابه ایشان در روز ورود به خاک وطن در بهشت‌زهرا، یکی از بهترین تحلیل‌های اجتماعی درباره اصل حاکمیت ملت و لزوم اعمال اراده ملت از طریق انتخابات عمومی و آزاد بود...؛ ولی امروز بر اثر حوادثی که روی داده است، یک‌سال و نیم بعد از آن همه امید و آرزو، از آزادی، هیچ‌گونه خبری نیست و اصل اراده ملت و حاکمیت ملت، کلاً تخطئه شده است. استقلال کشور نیز با وابستگی اقتصادی روزافزونی که عملاً پیدا شده است، به عنوانی بدون محتوا

تبدیل شده است» (پیام، ۲۸ تیر ۱۳۵۹: ش ۴۳، ص ۱).

جبهه ملی با یادآوری شعارهای استقلال و آزادی برای پیروزی انقلاب اسلامی، در اواخر مرداد ۱۳۵۹، در بیانیه خود بر لزوم پایان استبداد تازه شکل گرفته در نظام جمهوری اسلامی تأکید می‌کند: «... بدون آزادی، استقلال ملی تحقق پیدا نخواهد کرد و بدون استقلال ملی، مقاومت در برابر امپریالیسم میسر نخواهد بود. متأسفانه امروز که یک‌سال و نیم از پیروزی انقلاب می‌گذرد، میهن ما از نظر آزادی‌های سیاسی و اجتماعی، به عقب رفته است و وضع به جایی رسیده است که علیرغم هدف‌های انقلاب و خواست همه مردم، وابستگی اقتصادی به امپریالیسم، روزبه‌روز بیشتر می‌شود...؛ ما می‌خواهیم از فرصت استفاده کرده و توجه حضرت آیت‌الله‌العظمی امام خمینی را به این امر اساسی معطوف داریم که مسیر کشور از هدف‌هایی که برای انقلاب اعلام شده بود، کلاً منحرف شده است و کوشش می‌شود، نظام استبدادی جدیدی جایگزین نظام استبدادی سابق شود» (ساکما، شماره سند ۹۹۹/۳۹۵۹۵).

جبهه ملی چهارم در ماه‌های پایانی زیست خود، تیغ تیز حملات ضد استبدادی را این بار به نخست‌وزیر وقت، محمدعلی رجایی، که مورد حمایت حزب جمهوری اسلامی، یعنی دشمن درجه اول آن روزهای جبهه بود، نشانه رفته بود؛ به گونه‌ای که از حرکت رجایی به سوی استبداد سخن می‌گفت (پیام جبهه ملی، ۲۱ دی ۱۳۵۹، ش ۴۷، ص ۲).

در آن روزها، «آزادی» از هر جهت، مورد تأکید جبهه ملی چهارم بود. این جبهه در اعلامیه‌ای به مناسبت دومین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی بیان کرد: «آزادی در تمام ابعاد آن، به گونه‌ای وحشتناک توسط ارگان‌ها و پدیده‌های بعد از انقلاب، به بند کشیده شده و سخت زیر فشار قرار گرفته است. امنیت عمومی، جای خود را به هرج و مرج و تجاوز زورمندان اسلحه‌به‌دست و چماق‌داران، به مردم سپرده است. امنیت قضایی و رعایت اصول نخستین حقوق انسانی، به هیچ گرفته شده و تمامی ضوابط حقوقی مورد قبول جامعه، زیر پا گذارده شده و خشونت و بی‌رحمی و سنگسار کردن، اصول حاکم بر کار خطیر قضاوت را تشکیل می‌دهد» (پیام جبهه ملی، ۲۱ بهمن ۱۳۵۹، ش ۵۲، ص ۴).

جبهه ملی چهارم در واپسین روزهای زیست و در اعلامیه معروف دعوت به راهپیمایی ۲۵ خرداد ۱۳۶۰ نیز بار دیگر، حکومت جمهوری اسلامی را به نقض همه آزادی‌های فردی و اجتماعی، استبداد و انحصار، و ایجاد خطر برای استقلال مملکت متهم کرد؛ بیانیه‌ای که به رویداد ۲۵ خرداد ۱۳۶۰، سرکوب شدید جبهه، و انحلال و پایان کار آن انجامید (پیام جبهه

ملی، ۱۹ خرداد ۱۳۶۰، ش ۷۷، ص ۱).

۴-۳-۳. استقلال خواهی در دوران تقابل با نظام حاکم

در همان سال ۱۳۵۹ و اوایل ۱۳۶۰ که شاهد اوج گیری انتقادهای جبهه از جریان حاکم بر قدرت در مورد فقدان آزادی‌های وعده داده شده بودیم، آن‌ها اهمیت استقلال در نظام فکری خود را با بیان مطالبی که گاهی موجب نزدیکی به حکومت می شد، نمایش می دادند.

حفظ و تقویت ارتش، یکی از عبارات‌های مهم دال بر گفتمان استقلال خواهی جبهه ملی به شمار می آید که در دوران پس از انقلاب، مورد تأکید این جبهه بود. جبهه ملی در فروردین ۱۳۵۹ در نشریه «ارگان» خود، پیشنهاد تشکیل «ارتش خلقی» با این ویژگی‌ها را مطرح کرد: «شناخت صحیح آنان از امپریالیسم و عملکردهای آن، اعتقاد به اسلام راستین توحیدی، اعتقاد به ملیت و وطن پرستی، تجربه جنگ‌های چریکی و مبارزات ضد استبدادی و ضد استثماری و نیز دور بودن از قدرت طلبی» (پیام جبهه ملی، ۱۷ فروردین ۱۳۵۹، ش ۱، ص ۲).

نشریه «پیام جبهه ملی» در همان روزها در سلسله مطالبی، ارتش ایده آل برای حفظ استقلال و تمامیت ارضی وطن را تشریح می کرد (پیام جبهه ملی، ش ۱، ۳، ۳۱، ۳۲ و ۳۳، ۵ تیر ۱۳۵۹، ص ۳).

جبهه ملی در اردیبهشت سال ۱۳۶۰ در نشریه خود به شدت از تضعیف ارتش ابراز نگرانی کرده و این عمل را، به ویژه در شرایط جنگ، عامل از دست رفتن استقلال کشور دانست (پیام جبهه ملی، ۱۵ اردیبهشت ۱۳۶۰، ش ۶۸، ص ۴-۱).

این جبهه در راستای اصل استقلال طلبی خود، پس از ماجرای گروگان گیری و اشغال سفارت آمریکا، در بیانیه‌ای، این کشور را از هرگونه حرکت نظامی علیه ایران بر حذر داشت و در حالی که در همان روزها و در رویداد همه پرسی قانون اساسی، اختلافات بسیار شدیدی با جریان حاکم داشت، هنگامی که پای استقلال وطن به میان آمد، اولویت خود را تغییر داد. در بخشی از این بیانیه آمده است: «دنیا باید بداند که ملت ما در مبارزه ضد امپریالیستی خود از وحدت کامل برخوردار بوده و اختلاف سلیقه در نحوه اداره امور کشور، کوچک ترین تأثیری در وحدت و یکپارچگی ملی در مبارزه ضد استعماری و دفاع از مرزوبوم خود ندارد» (اطلاعات، ۴ آذر ۱۳۵۸، ش ۱۱۰۶، ص ۱۲).

قطع رابطه با آمریکا، یکی از موقعیت‌های تاریخی فراهم سازنده یکی دیگر از مؤلفه‌های

گفتمان استقلال‌طلبی جبهه ملی بود. جبهه ملی، از قطع رابطه ایران و آمریکا در بیستم فروردین ۱۳۵۹، به شدت اظهار خوشحالی کرده و آن را قطع وابستگی‌ها دانست. این جریان حتی این عمل را دیر هنگام خوانده و از اینکه از سوی آمریکا و نه از طرف ایران صورت گرفت، اظهار نارضایتی کرد (پیام جبهه ملی، ۲۱ فروردین ۱۳۵۹، ش ۳، ص ۱).

در همین روزها و در یکی از شماره‌های نشریه «ارگان» جبهه ملی می‌خوانیم: «ما از ابتدای انقلاب شکوهمند ملت ایران و از نخستین روزهای پیروزی انقلاب بر نظام پوسیده ۲۵۰۰ ساله، نقطه‌نظرهای خود را در برخورد با مسائل سیاسی، به‌ویژه در رابطه با آمریکای جهان‌خوار، در نشریه‌ها و اعلامیه‌های متعدد به استحضار مردم قهرمان ایران رساندیم. ما از همان ابتدای کار گفتیم و نوشتیم که رابطه با آمریکای کودتاگر، آمریکایی که عامل و گرداننده اصلی سقوط دولت ملی دکتر مصدق و موجد خفقان ۲۵ ساله دوران سیاه دیکتاتوری محمدرضاخانی است، به زیان وطن ماست» (پیام جبهه ملی، ۲۶ فروردین ۱۳۵۹، ش ۵، ص ۲).

نشریه «پیام جبهه ملی» در ایام قطع رابطه با آمریکا به توصیف و تعریف واژه و مفهوم امپریالیسم پرداخته و هم‌زمان، شاعر جبهه ملی، یعنی ادیب برومند، در وصف ستمگری‌های آمریکا و لزوم قطع رابطه شعر می‌سرود. در اشعار ادیب برومند می‌خوانیم:

چون ز آمریکا نباشد بهره، ما را جز گزند	ارتباط اوست با ما ناخوش و نا دلپسند
با دغل‌بازان هرآن‌کو باخت نرد اختلاط	عاقبت در شش در حیرت فند خوار و نژند
کیست آمریکا به جز غارتگری نیرنگ‌باز؟	کآخر از پیوند او حاصل نگردد جز گزند

(پیام جبهه ملی، ۲۴ فروردین ۱۳۵۹، ش ۴، ص ۳)

پس از افشای کودتای ناکام نوژه در تیرماه همان سال، جبهه ملی بار دیگر ضمن تأکید بر وحدت، انتقاد از تفرقه‌افکنان، و دفاع از کلیت نظام جمهوری اسلامی، به استعمارگران و عوامل داخلی آنان حمله‌ور شد: «ما مکرر در مکرر به این مسئله مهم اشاره داشته‌ایم که قدرت‌های سلطه‌گر جهانی و به‌ویژه آمریکا، پس از ضربه مهلکی که از انقلاب شکوهمند ملت ایران بر آن‌ها وارد شد و منافع بسیاری را در این سرزمین از دست دادند، از پای نخواهند نشست.... ملت ایران در شرایط بحرانی کنونی، با وجود بسیاری گله‌ها و انتقادهای نارضایتی‌هایی که دارد، هیچ‌گاه اجازه نخواهد داد تا کسانی که انقلاب او را نفی می‌سازند و با آن، سر دشمنی دارند، در این ملک به قدرت برسند. ملت ایران با به‌جای گذاردن بیش از ۶۰ هزار شهید و هزاران معلول، اعتقاد قلبی خویش را با تمامی وجود به یک حرکت بنیادی علیه رژیم سیاه شاه و وابستگان او و حامیان قدرتمند خارجی‌اش، به دنیا اعلام داشت و

بی شک با چنگ و دندان از انقلاب خویش با وجود تمامی نارسایی‌هایی که شاهد گرفت، حمایت خواهد کرد و هوشیارانه با هرگونه توطئه و طرح براندازی مواجه خواهد شد و آن را سرکوب خواهد ساخت» (پیام جبهه ملی، ۲۲ تیر ۱۳۵۹، ش ۴۰، ص ۱).

پس از حمله عراق به خاک ایران در شهریور ۱۳۵۹ نیز جبهه، با وجود همه نقدها و ایرادهایی که به حکومت داشت، قاطعانه این حمله را محکوم کرده و دفاع از وجب‌به‌وجب خاک وطن را بر همه چیز مقدم دانست. همچنین، کریم سنجابی، به تندی به شاپور بختیار، به سبب همکاری‌اش با رژیم متجاوز عراق، حمله کرد (سنجابی، ۱۳۶۸، ۴۰۹).

۴. لیبرال‌دموکرات یا سوسیال‌دموکرات؟

در پایان مبحث آزادی‌خواهی جبهه ملی و نمود گفتمان لیبرالیسم در ادبیات آن‌ها، بیان یک نکته مهم و رفع یک ابهام، ضروری به نظر می‌رسد و آن، چگونگی لیبرال بودن جبهه‌ای است که خود، دم از سوسیالیسم و پایبندی به سوسیال‌دموکراسی می‌زد. در دوران جبهه ملی اول و حتی دوم، صف‌بندی‌های ایدئولوژیک و اعلام پایبندی به یک مکتب سیاسی خاص را شاهد نبودیم؛ اما در دوره جبهه چهارم، ابوالفضل قاسمی، از سوسیالیسم، به‌عنوان یکی از اصول سه‌گانه جبهه ملی نام برده (قاسمی، ۱۳۵۷، ۵۴). کریم سنجابی، قصد شرکت در کنگره جهانی سوسیالیست‌ها را داشته (سنجابی، ۱۳۶۸، ۲۹۲) و شاپور بختیار، نظام ایده‌آل آینده ایران را سوسیال‌دموکراسی دانسته است (روزشمار انقلاب اسلامی، ۱۳۷۸، ۵۸/۶).

همان‌گونه که مطرح شد، آزادی بیان، آزادی احزاب، آزادی رسانه‌ها، آزادی گردهمایی‌ها، آزادی افکار و اندیشه‌ها، و... همگی از اصول اولیه آزادی‌های سیاسی و لیبرالی هستند که در لیبرالیسم مطرح است و به این معنا، هر آزادی‌خواهی، لیبرال به‌شمار می‌آید. همین مؤلفه‌هاست که در مقاله حاضر نیز به‌عنوان شاخص‌ها و معیارهای ما برای سنجش آزادی‌خواه بودن و لیبرال بودن جبهه ملی به کار رفته است. لیبرالیسم در معنای سیاسی آن، گفتمانی جدا از «لیبرال‌دموکراسی بورژوازی» موردنفی سوسیالیست‌هاست و سوسیالیست‌ها هنگامی از لیبرالیسم جدا می‌شوند که پای امور اقتصادی، سرمایه‌داری، نفوذ دولت در تولید، و این‌گونه امور به میان آمده و حد و اندازه دخالت دولت و آزادی فردی، مرز این دو مکتب را تعیین می‌کند. در تأیید این مطلب، به نوشته‌های رسانه رسمی خود جبهه ملی استناد می‌کنیم که در پاسخ به طرح اتهام لیبرال بودن آن توسط حکومت جمهوری اسلامی، نه تنها آن را نفی نکرده، بلکه با تشریح

ویژگی های لیبرالیسمی که به آن معتقد است (که با لیبرال دموکراسی مبتنی بر سرمایه داری متفاوت است)، لیبرال بودن خود را تأیید می کند. در سال ۱۳۶۰، یعنی سال پایان کار جبهه ملی چهارم، صدای گفتمان آزادی طلبی آن ها بلندتر از همیشه بود. در اواخر فروردین همان سال، «پیام جبهه ملی» با انتقاد شدید از آنچه چماق داران - که حالا جزئی از ادبیات گفتمانی جبهه ملی در توصیف استبداد حاکم شده بود - می نامید، استبداد داخلی را عامل نفوذ امپریالیسم دانسته و در حالی که تا پیش از آن، همواره خود را سوسیال دموکرات می خواند، این بار به شرح و تفسیر لیبرالیسم و تفاوت لیبرالیسمی که آن ها به آن پایبندند، با لیبرالیسم حامی سرمایه داری و استثمار، پرداخت (پیام جبهه ملی، ۲۵ فروردین ۱۳۶۰، ش ۶۲، ص ۲).

همچنین، جبهه ملی در یکی از بیانیه های خود در همین روزها که به مناسبت روز جهانی کارگر سال ۱۳۶۰ صادر شد، ضمن تعریف آزادی های سیاسی، آن را از آزادی سرمایه داری و بورژوا لیبرالیسم جدا می داند: «همه کسانی که آزادی اندیشه و بیان، آزادی قلم و مطبوعات، آزادی احزاب و دستجات، آزادی اجتماعات و تظاهرات، آزادی انتخابات و بالاخره آزادی در انتخاب سرنوشت خویش را انگ بورژوا لیبرال می زنند و به آزادی در سرمایه داری و استثمار تعبیر می کنند، در واقع، مردم را از حقیقت آزادی های سیاسی و حقوق اجتماعی، دور و منحرف کرده و زمینه ساز حکومت فردی هستند و جاده را برای استبداد سیاه، یعنی وابستگی به امپریالیسم جهانی، آماده می کنند...» (پیام جبهه ملی، ۱۲ اردیبهشت ۱۳۶۰، ش ۶۷، ص ۴).

جدول شماره (۱). کلیدواژه های مهم مورد استفاده در گفتمان استقلال خواهی و آزادی خواهی جبهه ملی چهارم

پس از انقلاب	پیش از انقلاب	جبهه ملی چهارم (۱۳۵۶-۱۳۶۰)
<ul style="list-style-type: none"> - مبارزه با امپریالیسم - تقویت ارتش - وابستگی اقتصادی - حمایت از قطع رابطه با آمریکا - حمایت از مقابله با دشمن بعثی 	<ul style="list-style-type: none"> - وابستگی به خارج - استعمار 	استقلال خواهی
<ul style="list-style-type: none"> - آزادی های فردی و اجتماعی - امکان انتقاد - آزادی رسانه - آزادی مطبوعات - مبارزه با استبداد - استقلال قوه قضائیه - عمل به اعلامیه جهانی حقوق بشر 	<ul style="list-style-type: none"> - بازگشت به قانون اساسی - آزادی بیان - آزادی اجتماعات - آزادی احزاب - آزادی مطبوعات - آزادی زندانیان سیاسی - آزادی قوه قضائیه - آزادی رسانه - عمل به اعلامیه جهانی حقوق بشر 	آزادی خواهی

نتیجه‌گیری

در مجموع جبهه ملی را می‌توان یک گروه استقلال‌طلب و وفادار به گفتمان آزادی‌خواهی دانست. ابعاد گوناگون آزادی سیاسی، همچون اعتقاد به آزادی بیان، آزادی رسانه و مطبوعات، آزادی احزاب، آزادی اجتماعات، و... مورد تأکید جبهه ملی بوده و این تأکید آن‌ها بر امر آزادی در همه دوران زیست جبهه ملی چهارم قابل مشاهده است. این جریان در هنگامه مبارزه با حکومت شاه، بر استبداد شکل گرفته توسط وی تاخت؛ به گونه‌ای که از نامه سه‌نفره ۲۲ خرداد ۱۳۵۶، که به اعتقاد بسیاری سرچشمه شکل‌گیری جبهه ملی چهارم بود، تا سخنرانی‌های سران و چهره‌های مهم جبهه و بیانیه‌های رسمی آن‌ها و مقاله‌هایی که در نشریه ارگان وقت خود، یعنی «خبرنامه جبهه ملی ایران» می‌نوشتند، همگی آکنده از ادبیات ضد دیکتاتوری و واژگان مرتبط با گفتمان آزادی‌خواهی بود. این امر در دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز همچنان ادامه یافت؛ چه در دوره کوتاه همراهی جبهه ملی با حکومت انقلابی و چه پس از جدایی آن‌ها از بدنه حاکمیت، که همراه با انتقادهای شدید از دولت بود، رهبران جبهه ملی، بیانیه‌هایشان و مقاله‌های نشریات ارگان جبهه (جبهه ملی ایران و سپس، پیام جبهه ملی ایران) بر لزوم پایبندی به آزادی، مراقبت از این دستاورد درخشان انقلاب، و نگرانی از سربرآوردن دوباره استبداد در قالب جدید، تأکید می‌کردند. اگرچه در دوره پس از انقلاب، مخالفان جبهه ملی، آن را به لیبرال بودن متهم می‌کردند، اما خود، میان لیبرالیسمی که به آن اعتقاد داشت و لیبرالیسمی که با مبانی فکری آن همواره مخالفت کرده و می‌کرد، تفاوت قائل بوده و این امر را آشکارا بیان می‌کرد.

در مبحث استقلال‌خواهی نیز این جریان ملی، همین‌گونه عمل می‌کرد. آن‌ها که خود را میراث‌داران دکتر مصدق، به عنوان یکی از بزرگ‌ترین نمادهای مبارزه با امپریالیسم می‌دانستند، در عصر انقلاب با تأکید بر مبارزه با عاملان امپریالیسم در داخل که نماد اصلی آن شاه بود، بر لزوم استقلال وطن تأکید کرده و پس از انقلاب نیز بر این موضوع که از قضا، در کنار آزادی از مهم‌ترین شعارهای انقلاب بود، پافشاری می‌کرد. جبهه ملی در دوران پس از انقلاب، حتی پس از آنکه دچار اختلاف‌های شدید با حاکمیت شد، دست‌کم در زبان و گفتمان، هنگامی که صحبت از تمامیت ارضی ایران می‌شد، هم‌راستا با نظام حاکم بود و از این لحاظ، با گروه‌های دیگر مخالف جمهوری اسلامی، همچون مجاهدین خلق و برخی سلطنت‌طلبان، تفاوت داشت که مهم‌ترین نمونه‌های آن در ماجرای کودتای نوژه، بحران‌های پس از اشغال سفارت آمریکا، و جنگ تحمیلی عراق علیه ایران قابل مشاهده است.*

منابع

- آربلاستر، آنتونی (۱۳۸۸). لیبرالیسم غرب ظهور و سقوط. ترجمه عباس مخبر. تهران: مرکز. آشوری، داریوش (۱۳۷۳). دانشنامه سیاسی. تهران: مروارید.
- الموتی، مصطفی (۱۹۹۲). ایران در عصر پهلوی؛ بحران در ۵۷. لندن. امینی، علی (۱۹۹۷). خاطرات تاریخ شفاهی. به کوشش حبیب لاجوردی. کمبریج: مرکز مطالعات خاورمیانه دانشگاه هاروارد.
- بازرگان، مهدی (۱۳۷۷). شصت سال خدمت و مقاومت. به کوشش غلامرضا نجاتی. تهران: رسا. بختیار، شاپور (۱۹۸۲). یکرنگی. ترجمه مهشید امیرشاهی. پاریس: آلبین مایکل.
- برلین، آیزایا (۱۳۸۷). در جستجوی آزادی. ترجمه خجسته کیا. تهران: نی. بشیریه، حسین (۱۳۷۸). تاریخ اندیشه‌های سیاسی قرن بیستم لیبرالیسم و محافظه‌کاری. تهران: نی.
- بنی‌صدر، ابوالحسن (۱۳۹۹). استقلال و آزادی. پاریس: انقلاب اسلامی. بیات، عبدالرسول (۱۳۸۶). فرهنگ واژه‌ها؛ درآمدی بر مکاتب و اندیشه‌های معاصر. قم: مؤسسه اندیشه و فرهنگ دینی.
- پایک، جان (۱۳۹۱). فرهنگ اصطلاحات فلسفه سیاسی. ترجمه سید محمدعلی تقوی و محمدجواد رنجکش. تهران: مرکز.
- حسن‌بیگی، محمدرضا (۱۳۹۷). فرهنگ سیاسی ایران و جهان. تهران: بهنو. خبرنگارنامه جبهه ملی ایران. سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۵۶.
- روزشمار انقلاب اسلامی ایران. دفتر ادبیات انقلاب اسلامی. ج ۶ و ۷. روزنامه اطلاعات. سال‌های ۱۳۵۸-۱۳۵۷.
- روزنامه کیهان. سال‌های ۱۳۵۸-۱۳۵۷.
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران. شماره سند ۹۹۹/۳۹۵۹۵.
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران. شماره سند ۲۹۶/۲۰۷۲۶.
- سازمان‌های متشکله اتحاد نیروهای جبهه ملی ایران (۱۳۵۷). ماساچوست: نهضت آزادی ایران. سنجابی، کریم (۱۳۶۸). امیدها و ناامیدی‌ها. به کوشش حبیب لاجوردی. لندن: جبهه ملیون ایران.
- شاپیرو، جان (۱۳۸۰). لیبرالیسم، معنا و تاریخ آن. ترجمه محمدسعید حنایی کاشانی. تهران: مرکز. طاهری، حسین‌رضا (۱۳۸۹). فرهنگ اصطلاحات سیاسی. تهران: آوای دانش‌گستر.
- طباطبایی، محمدحسین (۱۳۸۵). اصول فلسفه و روش رئالیسم. با مقدمه و پاورقی مرتضی مطهری. ج ۳. ج ۱۴. تهران: صدرا.
- علی‌بابایی، غلامرضا (۱۳۹۱). فرهنگ سیاسی آرش. تهران: آشتیان.
- فاروقی، احمد؛ لوروریه، ژان (۱۳۵۸). ایران بر ضد شاه. ترجمه محمد مهدی نراقی. تهران: امیرکبیر.
- فرهیخته، شمس‌الدین (۱۳۷۷). فرهنگ فرهیخته. تهران: زرین.
- قاسمی، ابوالفضل (۱۳۵۷). تاریخچه جبهه ملی ایران. تهران: حزب ایران.
- کی‌استوان، حسین (۱۳۵۵). سیاست موازنه منفی در مجلس چهاردهم. تهران: مصدق.
- لاک، جان (۱۳۹۶). رساله‌ای درباره حکومت. ترجمه حمید عضدانلو. تهران: نی.

- مکنزی، یان (۱۳۸۵). مقدمه‌ای بر ایدئولوژی‌های سیاسی. ترجمه محمد قاعد. تهران: مرکز. ملایری، محمدحسین؛ حائز، رضا (۱۳۸۰). فرهنگ حکومت. تهران: پنگان. نجاتی، غلامرضا (۱۳۷۱). تاریخ سیاسی ۲۵ ساله ایران. تهران: رسا. نشریه پیام جبهه ملی ایران. سال‌های ۱۳۶۰-۱۳۵۹. نشریه جبهه ملی ایران. سال ۱۳۵۸. وینسنت، اندرو (۱۳۷۱). نظریه‌های دولت. ترجمه حسین بشیریه. تهران: نی. هابز، توماس (۱۳۸۰). لویاتان. ترجمه حسین بشیریه. تهران: نی. هداک، بروس (۱۳۹۱). تاریخ اندیشه سیاسی از عهد باستان تا امروز. ترجمه محمدحسین وقار. تهران: اطلاعات. هگل، گئورگ؛ فردریش، ویلهلم (۱۳۹۲). فلسفه تاریخ. ترجمه زیبا جبلی. تهران: شفیعی.